

5.9.3. [10.01.08] НАЗАРИЯИ АДАБИЁТ
5.9.3. [10.01.08] ТЕОРИЯ ЛИТЕРАТУРЫ
5.9.3. [10.01.08] THEORY OF LITERATURE

ТКБ 891.550-1

DOI:10.51844-2077-4990-2022-3-95-105

**МАСЪАЛАҲОИ
МАТНИШИНОСИИ ТАРҶУМАИ
РУСИИ РОМАНИ «ДОХУНДА»-И
С. АЙНӢ**

**ТЕКСТОЛОГИЧЕСКИЕ
ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА
РОМАНА «ДОХУНДА»
С. АЙНИ НА РУССКИЙ
ЯЗЫК**

**TEXTOLOGICAL
PROBLEMS OF TRANSLATION OF
THE NOVEL "DOKHUNDA" BY
S. AINI INTO RUSSIAN**

Мурувватиён Чамила Чамол, доктори илми филология, сарҳодими илмии Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии АМИТ (Тоҷикистон, Душанбе)

Мурувватиён Дҷамила Дҷамол, д.ф.н., главный научный сотрудник отдела современной литературы Института языка и литературы им. Рудаки Национальной академии наук Таджикистана (Таджикистан, Душанбе)

Muruvvatiyon Jamila Jamol, Dr. of Philology, chief researcher of the Institute of language and literature named after A. Rudaki under the National Academy of Sciences of Tajikistan (Tajikistan, Dushanbe),
E-mail: Aliko – xan@mail.ru.

Вожаҳои калидӣ: касрати тарҷума, тарҷумаи бадеӣ, адабиёти тоҷик, адабиётшиносии русӣ, илова, ҳазф

Мақола ба масъалаҳои матншиносии тарҷумаи русии романи «Дохунда»-и С.Айнӣ бахшида шудааст. Таъкид мешавад, ки мавзӯи тарҷумаи осори С.Айнӣ ба забонҳои гуногуни халқҳои ҷаҳон хеле муҳим буда, дар ин замина наҷӯҳиҳои зиёде анҷом дода шудааст, вале то ҳол таҳлили муқоисавии ду тарҷумаи русии «Дохунда»-и С.Айнӣ дар адабиётшиносии тоҷик баррасӣ нашудааст. Гуфта мешавад, ки мавҷудияти теъдоди зиёди тарҷумаҳои ҳамин осори С.Айнӣ, ки дар садаи гузашта ба таъб расидаанд, масъалаи ба истилоҳ касрати тарҷумаро ба миён мегузорад. Мақсади мақола дарк намудани падидаи касрати тарҷума дар мисоли ду тарҷумаи русии романи «Дохунда»-и С.Айнӣ мебошад, ки солҳои 1956 ва 1971 аз ҷониби тарҷумон, шарҳишнос ва намоишноманавис О.Е. Эрберг анҷом ёфтаанд. Вобаста ба ин, таҳлили муқоисавии равишҳои тарҷумони рус барои ҳалли мушкилоте, ки ҳангоми аз тоҷикӣ ба русӣ баргардонидани ин асар ба вуҷуд меоянд, ба назар мерасад. Тафовути байни ду матн тарҷумаи романи «Дохунда» ошкор шуда, ҳамчунин собит мешавад, ки тарҷумаи осори бадеии аз тоҷики ба русӣ, ки дар садаи бистум сурат гирифтааст, аз руи як меъёр — матни муаллифи тоҷикро ба дарки хонандаи рус мувофиқ кунондан, сурат гирифтааст. Муаллиф дар ҷараёни таҳлил ба ин натиҷа мерасад, ки касрати тарҷума постулатҳои муайяне дорад, ки дар асоси онҳо романи «Дохунда» тарҷумаи нави онро тақозо мекунад ва муқоисаи тарҷумаҳои гуногун имкони эҷоди тарҷумонро боз мекунад.

Ключевые слова: переводная множественность, художественный перевод, роман, таджикская литература, русское литературоведение, добавление, опущение

Статья посвящена текстологическим проблемам перевода романа «Дохунда» С. Аини на русский язык. Подчеркивается, что тема перевода произведений С. Аини на различные языки народов мира весьма актуальна и в этом контексте выполнено немало исследований, однако до сих пор в таджикском литературоведении не проводился сравнительный анализ двух русских переводов. Утверждается, что наличие большого числа переводов одних и тех же произведений С. Аини, изданных в прошлом столетии, ставит на повестку дня вопрос о так называемой переводной множественности. Цель статьи – реализация феномена категории переводной множественности на примере двух переводов романа «Дохунда» С. Аини на русский язык, осуществленный в 1956 и 1971 гг. переводчиком, востоковедом и сценаристом О.Е. Эрбергом. В связи с этим представляется актуальным сравнительный анализ подходов русского переводчика к решению проблем, возникающих при передаче данного произведения с таджикского языка на русский. Выявлены различия между двумя текстами перевода романа «Дохунда», также доказано, что переводы художественных произведений с таджикского языка на русский в XX веке выполнялись по одному принципу – адаптировать текст таджикского автора для восприятия

русского читателя. В ходе анализа автор приходит к выводу, что переводная множественность имеет определенные постулаты, исходя из них роман «Дохунда» требует своего нового повторного перевода, а сопоставление разных переводов откроет творческий потенциал переводчика.

Key words: translation plurality, literary translation, novel, Tajik literature, Russian literary criticism, addition, omission

The article dwells on textological problems of translation of the novel "Dokhunda" by S.Aini into Russian. It is emphasized that the topic of translating the works of S.Aini into various languages of the peoples of the world is very relevant and a considerable amount of research has been carried out in this context, but so far a comparative analysis of two Russian translations has not been carried out in Tajik literary criticism. It is argued that the presence of a large number of translations of the same works by S.Aini, published in the last century, puts on the agenda the issue of the so-called translation plurality. Aini into Russian, carried out in 1956 and 1971 by the translator, orientalist and screenwriter O.E. Erberg. In this regard, a comparative analysis of the approaches of the Russian translator to solving the problems that arise when translating this work from Tajik into Russian seems relevant. The differences between the two texts of the translation of the novel "Dokhunda" are revealed, it is also proved that the translations of works of art from Tajik into Russian, made in the twentieth century, were carried out according to the same principle - to adapt the text of the Tajik author for the perception of the Russian reader. In the course of the analysis, the author comes to the conclusion that translation plurality has certain postulates, based on which the novel "Dokhunda" requires its new re-translation, and the comparison of different translations will open up the translator's creative potential.

Агар бигӯем, ки дар адабиётшиносии тоҷик мавзӯи бахшида ба ҳаёт ва фаъолияти асосгузори адабиёти нави тоҷик Садриддин Айни, ки «анъанаҳои адабиёти классикии тоҷик» маънии зиндагиаш буд, чӣ дар садаи гузашта ва чи дар замони ҳозира беш аз ҳар мавзӯи дигар мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст, иштибоҳ нахоҳем кард [7,с.124].

Ба назар чунин мерасад, ки тамоми ҷанбаҳои ҳаллоқияти устод ба навъе мавриди таҳқиқ қарор гирифта, масоили мавҷуда низ ҳалли худро ёфтаанд, аммо имрӯз ҳам осори устоди бузурги калом ҷазби зеҳноӣ илмиро қатъ накардааст, «...ва бо онҳо зиндагии ҷовидонаи муаллифашон идома дорад» [10,с.9].

Осори ӯ ба дахҳо забон-русӣ беларусӣ, украинӣ, эстонӣ, молдавӣ, казоқӣ, туркманӣ, лахистонӣ, чехӣ, англисӣ, ҳиндӣ, фаронсавӣ, олмонӣ ва ғайраҳо тарҷума шудааст. Тавре ки худи устод қайд мекунад, ҳамаи онҳо ба «... як мавзӯ, дар доираи як мавзӯ тоб меҳӯранд. Ҳамаи ин китобҳо – дар бораи тоҷикон ва Тоҷикистон, дар бораи кишвари кӯҳистоне, ки қуллаҳои Помири он дар ҷаҳон сар ба фалак қашидааст, дар мавриди сарзамини бумие, ки дар гузашта тавассути лашкари бешумори истилогарон зери по гашта буд, дар бораи фарзанди ин сарзамин, ки дар асри VIII мелодӣ бо номи «тоҷик» ҳонда мешуд» [3,с. 11].

Донишмандони бисёре дар мавриди онҳо китоб, мақола ё, тақризҳо навиштаанд, алоқаи тарҷумонҳо ба осори нависанда кам нагардида, балки тарҷумаҳои ҷадид доиман зоҳир ва тарҷумаҳои қунаи мавҷуда низ аз нав мунташир мешаванд.

Албатта, мавзӯе, ки барои баҳс матраҳ мекунем, поённопазир аст ва наметавон гуфт, ки қаблан мавриди тавачҷуҳи муҳаққиқон қарор нагирифтааст. Масалан, ҳанӯз соли 2010 Г.К. Шералиева кӯшиш кардааст, ки масъалаҳои тарҷумаи романи «Дохунда»-и С. Айниро дар заминаи маводи матбуоти ҷопии Қазокистон дар рисолаи илмиаш мавриди омӯзиш қарор диҳад.

Ин муҳаққиқ омӯзиши муқоисавии худро аз рӯи маводи се забон анҷом додааст: тоҷикӣ - ҳамчун забони асл, русӣ – ҳамчун забони миёнарав ва забони казоқӣ - ҳамчун забони тарҷума. Г.К. Шералиева изҳор мекунад, ки тарҷумаи романи С. Айни «Дохунда» аз ҷониби Омаргази Оспанов аз русӣ ба казоқӣ анҷом ёфта, соли 1970 ба нашр расидааст. Арзиши асари мазкур дар он аст, ки муаллиф сабаби асосии нуқсонҳои тарҷумаи казоқиро истифодаи тарҷумаи нодуруст дар матни русӣ медонад. Масалан, ӯ қайд мекунад: «баъзе носоҳеҳиҳо дар тарҷумаи зарбулмасалҳо аз «Дохунда». Мисоли инро мо дар тарҷумаи зарбулмасали зерин мебинем:

«То реша дар об аст, умеди самаре ҳаст».

«Пока корень у воды, есть надежда на плоды».

«Тамыр суда турганда жемістен умитинди узбе».

Возеҳ аст, ки тарҷумаи казоқии зарбулмасал барои муаллиф ҷандон бо муваффақият набуд. Пайгирии дақиқ ва зоҳирӣ барои асари тарҷумашаванда зиёновар аст. Ҷустуҷӯи лафзии наздик ба асл тарҷумонро ҳатман ба шикаст мекашонанд. <...> Муқоисаи тарҷумаи русӣ бо тарҷумаи

тахтуллафзии асли матн таҳрифи маъноӣ як дубайтиро собит мекунад. Бинобар ин, табиист, ки тарҷумони қазок ба маъноӣ матни асл наздик шуда натавонистааст» [26,с.20].

Мавзӯи тарҷумаи осори С. Айни ба забонҳои гуногун хеле муҳим буда, дар ин замина як қатор рисола ба миён омадаанд, ки тадқиқоти «Дузабонии бадеӣ дар эҷодиёти Садриддин Айни: дар мисоли матнҳои тоҷикӣ ва ўзбекии «Марги судхӯр»-и У. Б. Абдуллоева [1], «Садриддин Айни ва адабиёти фаронсаӣ: Оид ба мушкилоти муносибатҳои адабии Шарку Фарб дар марҳилаи муосир»-и Д.Х. Бобоева [8], «Воҳидҳои фразеологӣ осори С. Айни ва усулҳои тарҷумаи онҳо ба забони русӣ»-и М.М. Мирзоева [15], «Нақши Садриддин Айни дар таҳким ва рушди робитаҳои адабии тоҷикӣ эронӣ»-и М.А. Сайфуллоева [18] аз ҷумлаи онҳоянд.

Аҳамияти ин осор дар он аст, ки ҳар яке аз онҳо саҳифаи тозаву қаблан ношинохтаеро дар адабиётшиносии тоҷик боз карда, ба зами ин мустақиман бо мушкилоти беҳтар намудани омӯзиши касбии тарҷумонҳо дар мактабҳои олии робита доранд.

Дар айни замон, таҳлили муқоисавии осори насрии нависанда ба забони русӣ, бахусус романи «Дохунда»-ро дар айнишиносӣ бояд ба унвони доғи сафед шинохт. Шояд ба ин далел аст, ки дар солҳои охир осори С. Айни ва дигар адибон ба забони русӣ мунташир нашудааст, агарчи дар қарни XX осори ӯ на танҳо мунташир, балки пайваста таҷдиди чоп мешуданд.

Албатта, ҳама ин тарҷумаҳо аз ҳамдигар тафовут доранд, чун ҳар давра замон дорои талаботи хоса буда, дар он забон, сабку салиқа тағйир меёбад. Аммо «Агар ниёзҳои муҳити пазируфташуда дар иртибот бо вуруди насли нав, дар иртибот бо тағйирот дар мактаб ва равияҳои адабӣ вучуд дошта бошад, асари асл дубора тарҷума мешавад. Дар баъзе мавридҳо такрори тарҷума на аз рӯи завқи адабӣ мумкин аст, балки бо далелҳои дигар (масалан, манфиатҳои тижоратӣ) анҷом дода шавад [17,с.189]. П. Топер ба нафъи сершумории тарҷума изҳор доштааст, ки агар осори бадеии лафзӣ (каломӣ) аз сабаби тағйир ёфтани табиати забон басуръат кухна шавад, пас тарҷумаҳо бинобар сабаби моҳияти дуҷуминдараҷаашон сарътар кухна мешаванд. «Нусхаи аслиро наметавон аз истифодаи адабӣ хориҷ кард, зеро он беназир аст; Ҳар тарҷума метавонад бо тарҷумаи нав иваз карда шавад, зеро он дар сершуморӣ ҳамеша иқтидор дорад. Агар тарҷума дигар ба унвони тарҷума қабул карда нашавад, пас умри тӯлонитаре мегирад» [19,с.44].

Вучуди теъдоди зиёди тарҷума аз осори С. Айни, ки дар қарни гузашта ба табъ расида буд, мавзӯи ба истилоҳ сершумории тарҷумаро дар дастури қор қарор медиҳад. Дар ин росто, таҳлили муқоисавии равишҳои тарҷумони рус барои ҳалли мушкилоте, ки ҳангоми тарҷумаи ин асар аз тоҷикӣ ба русӣ ба вучуд меояд, бамаврид ба назар мерасад.

Ниёз ба чунин тадқиқотро надоштани огоҳӣ аз мушкилоти теъдоди тарҷума аз маводи тарҷумаҳои романи «Дохунда»-и С. Айни ба забони русӣ мушаххас мекунад. Ҳадаф аз ин пажӯҳиш баррасии дастабандии теъдоди тарҷума ва таҷдиди ин падида дар мисоли ду тарҷумаи романи «Дохунда»-и С. Айни ба забони русӣ мебошад.

Нишонаи муҳим барои қори мо осори илмӣ В. С. Виноградов, Н. К. Гарбовский, Т. А. Казакова, Р. Келлер, В. Н. Комиссаров, Л. Л. Нелюбин, П. М. Топер, Г. Т. Хухуни, Р. Р. Чайковский, К. И. Чуковский, В. Е. Шор ва дигарон мебошанд.

Ҳама ҳолатҳои дар боло зикргардида аҳамияти назариявӣ ва амалии мавзӯи дар ин мақола тавассути мо ироашударо муайян мекунад. Омӯзиши ду матни тарҷумаи романи «Дохунда» барои дарки консепсияи тарҷумон дар сатҳи микро- (шомили таҳлили хусусиятҳои луғавӣ, инъикоси мақола ва нақши воситаҳои синтаксисии матни сарчашма ва бозофаринии хусусиятҳои услубии нусхаи асл) ва сатҳи макро – (таъини чанд умумият – мазмунӣ, услубӣ, прагматикӣ), ки масъалаи хусусиятҳои ҳамбошӣ ва ҳамгиронӣ ин тарҷумаҳоро баррасӣ мекунад, имкон фароҳам меорад.

Худ С. Айни то андозае донандаи чанд забон (полиглот) буд. Ӯ на танҳо забони модарии худ, балки забонҳои ўзбекӣ ва тоториро низ хуб медонист. Шавқи С. Айниро нисбат ба забонҳо мо метавонем дар саҳифаҳои «Ёддоштҳо» мушоҳида кунем, ки дар он чи гуна калимаҳои русиро эҳтиёткорона гирд овардан, аввалин ашъори дузабонаи худро ба Нина - акробати сирки рус бахшидаи ӯ тасвир шудааст. Ҳамчунин Мулло Туроб аз «Ёддоштҳо»-и С. Айни низ, барои меҳри беандозааш нисбат ба забони русӣ, ба қуфр муттаҳам гардида, аз ҷониби муллоҳо бераҳмона ба қатл расидааст: «... вақте ки муллоҳо Мулло Туробро ба сабаби калимаҳои русиро навишта гирифтани аз мадраса баровардан хостанд, ӯ барои эҳтиёт ба Самарканд камтар сафар намуд, навишта гирифтани калимаҳои русиро ҳам тарқ кард ва навиштаҳои пештараашро

ба қасе нишон намедадагӣ шуд, ба Пирак ҳам, ҳарчанд, ки ба ӯ дилаш пур буд, дар бораи забони русӣ кам гап мезад.

Лекин бо ин ҳама эҳтиёткориҳо ҳуҷуми муллоҳо ба ӯ кам нашуд. Ба сабаби монёв омадани қозикалон ҳарчанд ӯро аз мадраса пеш карда натавониста бошанд ҳам, аз таҳқир кардани ӯ, аз гап паррондан ба ӯ боз намеистоданд. Ҳар гоҳ ки ӯ аз миёнсарои мадраса (даромадгоҳаш) мегузаист, «урус-урус», «афташ ҳам ба урус монанд шудааст» ва монанди ин гапҳои бемантиқона мезаданд. Ва ҳол он ки афти ӯ ба русҳо ҳеч монандӣ надошт. Ӯ одами сиёҳчеҳраи дурушtmӯй буда, чашимони сиёҳи калон дошт, ки аз русҳо зиёдтар ба арабҳо монанд буд.

Боре ӯ аз Самарқанд як чуфт калӯи оварда будааст, ки дар як рӯзи борон ва лой пӯшида баромад. Вакте ки чаши муллоён ба ин пойафзоли ӯ афтод, ӯро ба «дуздӣ» тӯҳмат карданд. Назар ба ақидаи онҳо, ин гуна пойафзоли беовозро фақат дуздони шабрав мепӯшидаанд, ки дар вақти ба дуздӣ рафтанишон соҳиби хона пай набарад.

Масъалаи «дузд будани» Мулло Туроб хеле кашол ёфт. Муллоҳо ҳар рӯз дар бораи «дузд будани ӯ» далелҳои нав ёфта мебароварданд» [28, С.168-169] // «После того как муллы, узнав про записи русских слов, хотели изгнать Мулло-Туроба из медресе, он из осторожности стал реже ездить в Самарканд, перестал записывать русские слова и больше никому не показывал свои прежние записи, даже с Пираком, пользовавшимся его доверием, он теперь мало говорил о русском языке.

Однако, несмотря на принятые им меры предосторожности, нападки мулл не прекращались. Хотя из-за вмешательства верховного судьи муллы и не смогли изгнать Мулло-Туроба из медресе, они не переставали унижать его и постоянно преследовали злыми нападками. Всякий раз, когда он проходил через входную арку, ему кричали вслед: «Урус... урус идет... он даже стал похожим на уруса» и другой такой же вздор. Между тем, Мулло-Туроб не имел никакого сходства с русскими. Это был смуглый человек с жесткими волосами и большими черными глазами, он скорее напоминал араба, чем русского.

Однажды Мулло-Туроб привез из Самарканда пару калош, надел их в дождливый день. Когда муллы заметили у него на ногах новую обувь, то стали называть его вором. По их мнению, подобную бесшумную обувь надевают лишь ночные грабители, чтобы хозяин дома не услышал их шагов» [3, С.246-247].

Садриддин Айни муҳаррири дақиқе буд, ӯ ҳар тарҷумаеро, ки ба забони тоҷикӣ анҷом меёфт, бодикқат меомӯхт: «вакати нусхабардорӣ бояд тоза ва хоно навишт, ин хеле муҳим аст. Саҳифа тоза навишта шуда бошад, хоно – шумо худатон розӣ хоҳед буд, хоҳиши қор кардани бештару бештар пайдо мешавад. Бедикқатона навишта шуда бошад, касиф – ба худатон хуш намеояд. Бинобар ин ҳам, хангоми нусхабардорӣ ҳамеша як хаткӯркунаку як чавкуро дар пеши худ нигоҳ медорам: агар калимаеро тағйир диҳам, онро аввал бо чавку тоза карда, сипас тавассути хаткӯркунак пок мекунам. Шумо низ ин корро ёд хоҳед гирифт. Адабиёт - чизи ноб, зебову зариф аст ва ҳамчунин бояд пок навишта шавад...» [20, с.94].

Беҳтарин хислати устод – борҳо таҳрир кардани ҳар як асар буд, шояд ба тарҷумони романи «Дохунда»-и ӯ – шоир, мутарҷим, шарқшинос ва филмноманависи рус Олег Ефимович Эрберг, ки ба хонандаи тоҷик бо тарҷумаи дигар асарҳои адабиёти классикии рус ба забони тоҷикӣ шинос шудааст, низ хос будааст [9], зеро мутарҷим борҳо ба як тарҷума рӯй оварда, ба матни мавҷуда тағйирот ворид намудааст. Ҳамин тариқ, О. Е. Эрберг чандин маротиба ба матни тарҷумашуда баргашт: “Дохунда”, ки соли 1956 [4] ба ҷоп расида буд, маврид дигаргунҳои каму беш қобили тавачҷуҳе шуд, яъне, тавре ки таҳлилҳо нишон медиҳанд, матни тарҷума доиман дар ҳоли тағйир буд. Баъди хондани ин ду нашр аз ҷониби як тарҷумон метавон дарк кард, ки чи қадар мумкин аст бо сабқҳои гуногун эҳсоси мухталиферо баён кард. Дар тарҷумае, ки соли 1956 ба таъб расида буд, тарҷума осонтар хонда мешавад, он ба сабки худи С. Айни наздиктар аст, маълум мешавад, ки дар нашри соли 1971 тарҷума тағйир ёфтааст.

Омузиши тарҷумаҳои такрории (сершумории тарҷума) асар на танҳо барои арзёбии сифати кори тарҷумон, балки барои ба худи асар аз паҳлуи дигар нигаристан кӯмак мерасонад. Бар асоси гуфтаҳои бунёдгузори мактаби тарҷумаи шеъри русӣ Р. Чайковский сершумории тарҷума монанди “далели ҳамбошии воқеӣ дар адабиёти тарҷумашудаи ду ва ё зиёда тарҷумаи як асл” аст [23, с.155], яъне – ин “матнҳои тарҷумае ҳастанд, ки “ҷомеа” – як қатор матнҳои “мутародифро” ташкил медиҳанд; чунин “ҷомеа” боз буда, маънои зуҳури қаринаҳои чадидро дар назар дорад” [23, с.155]. Агар ба таври мушаххас гӯем, “сершумории тарҷума – ин муродифотест дар сатҳи матн” [24].

Бешубха, сершумории тарҷума барои адабиёт падидаи муфиде ба шумор меравад, зеро натиҷаи омӯзиши матнҳои гуногуни тарҷумаи як асар имкони манзараи куллии пазирони осори адабиёти тоҷикро дар адабиёти хориҷ фароҳам меорад.

Бидуни баррасии сифати тарҷума, дар мисоли чанд порча аз нусхаи асл [3,с.7] ва матнҳои ду тарҷумаи романи “Дохунда”, метавон тағйиротро, ки ба матни тарҷумаи соли 1971 ворид шудааст, баррасӣ кард.

Инак,

Нусхаи асл	Чопи с.1956 (русӣ)	Чопи с.1971 (русӣ)
«Кӯхсоре, ки ин дараро печонда гирифтааст, аз дур ба назаратон монанди як кӯхпорае намояд, ки ба дарунаш шикофе ва сӯрохе нашошта бошад.	«Горы, которые сдавили это извилистое ущелье, издали кажутся цельным кряжем, без единой расселины и прохода.	«Издали кажется, что в горах, сдавивших это извилистое ущелье, нет ни единой расселины, не то что прохода.

(тарҷумон феъли замони гузаштаи «сдавили»-ро ба феъли ҳоли ягонаи «сдавливших» иваз мекунад, ки бо ёрии он ҳамзамонии амалро нишон медиҳад. Ин усул имкони тасавури комили кӯхсорро фароҳам меорад. Илова бар ин, усули мазкур бояд ҳамчун ташхис (тимсол) ифода мегардид. Аммо ташхис маҳз дар ин порча чандон натиҷа ба даст наовардааст, зеро тарҷумон дар он муқоисаи «монанди як кӯхпорае намояд»-ро партофтааст. Ҳам дар матни тарҷумаи соли 1956, ҳам дар матни соли 1971 муқоисаи мазкур вучуд надорад. Тарҷумон на дар нусхаи якуми тарҷума, на дар нусхаи дуюми он диққат намодааст, ки Айнӣ калимаи «кӯхсор» ва «як кӯхпорае»-ро истифода бурдааст)

Нусхаи асл	Чопи с.1956 (русӣ)	Чопи с.1971 (русӣ)
Ҳар гоҳ аз Сари Ҷӯй баромада ба пои ин кӯхпора расед, дар рӯ ба рӯягон монанди «оббурда» як шикофе мебарояд:	Но подойдите к подножью их со стороны Сарыджуй, и перед вами откроется трещина похожая на русло ручья.	Но подойдите к их подножью из Сарыджуй, и перед вами предстанет трещина.

(дар харду матн тарҷумон муқоисаи «монанди «оббурда» - «похожую на вымоину» - ро аз матни асли сарфи назар кардааст. Дар ҳолати аввал ба ҷои калимаи «вымоина» мушобеҳи «похожая на русло ручья» истифода шудааст, ки он ҳам нодуруст аст. Дар ҳолати дуввум муаллифи тарҷума муқоисаи мазкурро истисно намудааст, ҳол он ки Айнӣ онро бо мақсади ҷудо кардан, таъкид намудани зухурот, фасоҳат ва бадеият, истифода бурдааст)

Нусхаи асл	Чопи с.1956 (русӣ)	Чопи с.1971 (русӣ)
Дар аввали дидан шумо гумон мекунед, ки оби борон ба мурури замон аз куллаи кӯҳ ба поён шорида, рафта-рафта дили сангро чок карда ин роҳро кофтааст.	При первом взгляде на нее вам покажется, что дождевая вода, веками стекавшая с горных вершин к подножью, постепенно размыла каменистый склон.	С первого взгляда вы подумаете, что это русло ручья, что дождевая вода, веками стекавшая с горных вершин к подножью, постепенно размыла каменистый склон.

Дар матни соли 1971 сабки тарҷумаи тасвир то ҳадди имкон ба сабки С. Айнӣ наздик аст. Феъли «покажется» (гумон мекунад) ба феъли ш.ч. «подумаете» иваз шудааст. Тарҷумон бо роҳи дар шақли исм илова намудани «**русло ручья**» баёни муфассали фикрро медиҳад, дар натиҷа хангоми тарҷума бозсозии синтаксисии таркиби ҷумла ба амал омадааст. Вале тарҷумаи мазкур ба сабки асли наздиктар аст.

Нухаи асл	Чопи с.1956 (русӣ)	Чопи с.1971 (русӣ)
Ҳамин ки аз даҳанаи раҳна дарунтар меравед, фиреб хӯрдани худатонро мефаҳмед ва мебинед, ки ин шикоф оббурда набуда, балки роҳи танги печ дар пече будааст, ки гӯё устакорони ҳарбӣ барои пинҳон доштани вай аз чашми душман дар қалъаи чангие ин роҳро сохтаанд»	Но стоит только углубиться в эту трещину, как вы увидите, что это не промоина, а узкое ущелье с извилистой дорожкой, будто проложенной в крепости военными мастерами, чтобы скрыть ее от глаз неприятеля»	Но углубитесь в трещину, и вы поймете свою ошибку и увидите, что это не промоина, по которому извивается узенькая дорожка, словно проложенная из крепости военными мастерами, желавшими скрыть ее от глаз неприятеля»

Дар ин порча он тасвире, ки дар асл мехонем, нодуруст баён шудааст. Дар тасвири Айнӣ роҳи танги печ дар пече омадааст, ки аз дур чун оббурда (чуқурии обканда) ба назар мерасад. Дар матни тарҷумаи соли 1956 муҳтавои асл, сарфи назар аз муғлакии услуб, дуруст баён шудааст. Дар матни тарҷумаи соли 1971 бошад, пайвандаки «а» вучуд надорад: «**ки ин шикоф оббурда набуда, балки роҳи танги печ дар пече будааст**» - «**что это не промоина, а узкое ущелье с извилистой дорожкой**» (1956 г.) – «**что это не промоина, по которому извивается узенькая дорожка**» (1971 г.). Агар ба ин амали сахв аз нигоҳи забоншиносӣ бингарем, пас мебинем, ки пайвандаки «а» («балки») дар ин ҳолат аъзоҳои чидаи ҷумларо бояд пайваст кунад, аз нигоҳи адабиётшиносӣ бошад, хангоми таҳрири матни тарҷумаи соли 1971 тарҷумон ба камбудие роҳ додааст, ки пайдарҳамии тавсифи асло дағалона вайрон мекунад. Аз рӯи нухаи асл муаллиф гумон мекунад, ки дар рӯи санг пайи борон мондааст, дар асл бошад, ин роҳи танги печ дар пече будааст, аммо аз нигоҳи тарҷумон дар матни соли 1971 он чизеро, ки дидааст, оббурда набудааст, ки аз он роҳи танге печ мехӯрад.

Агар ин воқеиятро ба назар бигирем, ки тибқи қоидаи тарҷума бештари калимаҳои аз чихати муҳтавои маъноӣ зиёдаи ҳазф мегарданд, дар ин сурат истифодаи тарҷумон аз ин усул асос нахоҳад дошт. Ба эҳтимоли зиёд, тарҷумон, ба хоҳири таваҷҷуҳ ба ислоҳи сабк, пайдарҳамии тасвириро вайрон кардааст.

Ҳамчунин лозим ба зикр аст, ки дар ҳар ду матни русӣ (бо қазоват аз рӯи мисолҳои зикршуда) тарҷумон аз уҳдаи тарҷумаи бадеияти тавсифи манзара аз ҷониби Садриддин Айнӣ набаромадааст. Алалхусус, тасвири манзара дар романи “Дохунда” бадеияти ҳоси худро дорад.

Манзараи С. Айнӣ ҳам аз лиҳози ҷуғрофӣ ва ҳам аз назари лириқӣ бой буда, таваҷҷуҳи ҷиддиро тақозо мекунад. Дар ин порчаҳо ба ваҷд омадани нависанда аз дидани ба олами атроф ҳис карда мешавад, ки он дар тасвири зебоиҳои табиат зоҳир мегардад. Дар роман низ чунин тавсифоте аз манзара мавҷуд аст, ки дар он 10 мавриди истифодаи муқоиса метавон ташхис дод. Нависанда бо роҳи муқоиса ҳолатҳои гуногунеро эҷод кардааст, ки ба хонанда барои тасавури образи муайян зарур аст.

Тасвири манзараи Дараи Нихон, ки дар қисмати аввали китоб оварда шудааст, дар қисми дуҷуми он ба худ маъноӣ рамзӣ мегардад, ин ҳолат дар тасвири зерин ниҳоят зебо ифода ёфтааст:

«Ёдгор умолк, словно задумался над тем, как ему найти путь спасения.

- Бежать! – вдруг ответил он сам себе. – Но куда? Нужно укрыться там, где никто не сможет меня выследить! Но где найти такое место?

Ёдгор ответил, озираясь по сторонам, как будто старался отыскать это счастливое место. Над ним простиралось бездонное небо, и ему вдруг захотелось обладать крыльями, чтобы взлететь в высь и, усевшись где-нибудь на высокой вершине горы или на краю облака, с презрением глядеть на землю – ту самую землю, которая принесла ему столько невзгод и, наконец, отняла последнее утешение – отца.

Тут взгляд его упал на дальние горы, и он невольно воскликнул:

- Дараи Нихан! Там мой счастье!» [4, с.210].

Воқеияти дар қисмати дуҷум дубора зикр гардидани Дараи Ниҳон, ки қисмати аввал бо он оғоз шудааст, гувоҳи он аст, ки Садриддин Айнӣ дар насри худ чизеро беҳуда ба қор набурдааст – ҳар тавсиф мантике дорад.

Аммо, ҳатто дар ин ҷо мо метавонем байни тарҷумаву асл тафовуте пайдо кунем. Воқеият ин аст, ки нигоҳи Ёдгор, тавре ки дар матни русӣ тасвир шудааст, ба кӯхҳои дур намеафтад, балки ӯ кӯхеро тасаввур мекунад, ки дар Дараи Ниҳон аст.

Барои фаҳмидани он, ки чиро дар назар дорем, аз нусхаи асл ва матни тарҷумаи соли 1971 мисолҳо меорем.

Мисол аз нусхаи асл:

*«Дараи Ниҳон! Дар ин асно кӯҳе ба назараи омад, ки дараи онро «Дараи Ниҳон» мегуфтанд.
- Ин аст ҷои ман! – гуфт» [3, с.118]*

Мисол аз матни тарҷумаи соли 1971:

«Тут взгляд его упал на дальние горы, и он невольно воскликнул:

- Дараи Ниҳон! Там моё счастье!» [4, с.210].

Аз ҳамаи гуфтаҳои боло метавон натиҷа гирифт, ки тарҷумаи осори бадеӣ аз забони тоҷикӣ ба русӣ, ки дар қарни ХХ анҷом ёфтаанд, дорои хусусиятҳои ҳосе ҳастанд – онҳо дар ҳадди аксар барои дарки хонандаи рус мутобиқ шудаанд. Гуфтаҳои боло бори дигар собит месозанд, ки сершумории тарҷума барои адабиёт, махсусан барои адабиёти тоҷик падидаи муфид аст, зеро дар натиҷаи таҳқиқи матнҳои гуногуни тарҷумаи ҳамон як асар барои тасавури комили бардошт аз осори адабиёти тоҷик тавассути адабони хоричӣ имконият фароҳам меояд.

Барои тақвияти далелҳо дар зер мисолҳои бештаре меоварем, ки дар тарҷумаи романи «Дохунда» ба забони русӣ номутобикати маъноӣ, синтаксисӣ ва услубиро бо нусхаи асл пайдо кардан мумкин аст:

«Дохунда», 1960 г. (асл):

«Кӯҳсоре, ки ин дараро печонда гирифтааст, аз дур ба назаратон монанди як кӯҳпорае намояд, ки ба дарунаш шикофе ва сӯроҳе надишта бошад. Ҳар гоҳ аз Сари Чӯй баромада ба пойи ин кӯҳпора расад, дар рӯ ба рӯятон монанди «оббурда» як шикофе мебарояд: дар аввали дидан шумо гумон мекунад, ки оби борон ба мурури замон аз қуллаи кӯҳ ба поён шорида, рафта-рафта дили сангро чок карда ин роҳро кофтааст» [3, с.7]

«Дохунда», с. 1956 (матни русӣ):

«Горы, которые сдавили это извилистое ущелье, издали кажутся цельным кряжем, без единой расселины и прохода. Но подойдите к подножью их со стороны Сарыджуя, и перед вами откроется трещина похожая на русло ручья. При первом взгляде на нее вам покажется, что дождевая вода, веками стекавшая с горных вершин к подножью, постепенно размывла каменистый склон. Но стоит только углубиться в эту трещину, как вы увидите, что это не промоина, а узкое ущелье с извилистой дорожкой, будто продолженной в крепости военными мастерами, чтобы скрыть ее от глаз неприятеля» [2, с.5].

«Дохунда», с. 1971(матни русӣ):

«Издали кажется, что в горах, сдавивших это извилистое ущелье, нет ни единой расселины, нет то что прохода. Но подойдите к их подножью из Сарыджуя, и перед вами предстанет трещина. С первого взгляда вы подумаете, что это русло ручья, что дождевая вода, веками стекавшая с горных вершин к подножью, постепенно размывла каменистый склон. Но углубитесь в трещину, и вы поймете свою ошибку и увидите, что это не промоина, по которому извивается узенькая дорожка, словно проложенная из крепости военными мастерами, желавшими скрыть ее от глаз неприятеля» [4,].

«Дохунда» (асл):

«Ин роҳи нурпечухам ҷунон торик аст, ки гӯё аз бағали кӯҳ нақб зада бошанд.

Лекин ин роҳ монанди роҳҳои зерзаминӣ болаҳи нӯшида набуда, балки сар то сари болаҳи монанди дутаҳои иморатҳои баланд кушода мебошад ва аз он ҷо осмон менамояд; партави офтоб ҳеҷ гоҳ ба замини ин роҳ наафтада бошад ҳам, дар нимрӯзи сари девораширо шаъшаадор мекунад ва дар сояи ин офтоби саридеворӣ пеши пой худро дида метавонед» [3, с.7]

«Дохунда», с.19 (матни русӣ):

«Здесь темно как в туннеле. Однако у этого туннеля нет потолка – вверх, словно между двумя рядами высоких строений, виднеется небо. Солнечные лучи никогда не проникают на дно ущелья, но в полдень они озаряют верхушки стен, и тогда в их отблесках можно различить под ногами тропу» [2, с.6].

«Дохунда», с. 1971(матни русӣ):

«Здесь темно как в туннеле. Однако в этом туннеле нет потолка: сверху, словно между двумя рядами высоких строений, виднеется небо. Солнечные лучи не проникают на дно, но в полдень они озаряют верхние уступы скал, и тогда в их отблесках можно различить путь под ногами» [3, 7.

Дар рафти тахлили мукоисавӣ ба хулосае омадем, ки дар нашри тачрибаи романи «Дохунда» дар соли 1956 як қатор иштибоҳу хато мавҷуд буда, он таҳрири ҷиддиро талаб мекунад. Барои он ки тарҷума шакли мукамал дошта бошад, зарурати таҳрири нав ба миён омад, ки бо сарфи вақти зиёду меҳнати фаровони тарҷумон, ниҳоят, соли 1971 нусхаи таҳрири тарҷума ба таъб расид. Дар таҳрири нав ислоҳоти назаррас ворид шуда буд. Тахлили мукоисавии ин ду матни тарҷумаро метавон ҳамчун мавзӯи омӯзиши филологҳои ҷавон қарор дод. Нашри соли 1971 тарҷумаи романи «Дохунда»-и С. Айнӣ танҳо нусхаи ба таври назаррас ислоҳшуда аст, аммо натиҷаи корро то ҳол комилан қаноатбахш ҳисоб кардан мумкин нест.

Бо таваҷҷуҳ ба моҳияти таркибии тарҷума дар солҳои 1950-1980, таъсири номатлуби тарҷумаи таҳгуллафз (он ба сифати худи адабиёт таъсири бад расонид), чунин ба назар мерасад, ки роман ҳақ дорад аз нав тарҷума шавад.

Бешубҳа, тарҷумаи осори адабиёти тоҷик аз ҷониби тарҷумонҳои касбии рус барои рушди адабиёти тоҷик ва муаррифии он дар тарҷума ба забонҳои дигар дорои аҳамияти хоса мебошад. Ин тарҷумаҳо таърих ва хусусиятҳои ташаккули тарҷумаи адабии қарни гузаштаро нишон медиҳанд ва мо вазифадор ҳастем, ки онҳоро на танҳо ҳифз, бознашр, балки таҳқиқ намоем. Вале дар тачрибаи тарҷумаи осори адабиёти тамоми миллатҳо раванди «такрори тарҷума», яъне сершумории тарҷума вучуд дорад. Сершумории тарҷума, дар навбати худ дорои фарзияҳои муайяне мебошад, ки дар яке аз онҳо гуфта шудааст: «воқеияти сершумории тарҷума гувоҳ бар нубуғи асл аст» [2, С.179-198]. Бо назардошти фарзияи мазкур ба хулосае омадан мумкин аст, ки (мо дар бораи тарҷумаи тамоми осори С. Айнӣ чизе наметавонем) романи «Дохунда» тарҷумаи нави такрории худро тақозо мекунад ва мукоисаи тарҷумаҳои гуногун ба ғанисоии нуруи эҷодии тарҷумон мусоидат менамояд.

Муаллиф ба тадқиқи масъалаҳои матншиносии тарҷумаи романи «Дохунда»-и С. Айнӣ пардохтааст. Аҳамияти мавзӯи мазкур аз он иборат аст, ки масъалаи сершумории тарҷума дар мисоли маводи тарҷумаҳои романи «Дохунда»-и С. Айнӣ ба забони русӣ то ҳол мавриди омӯзиш қарор нагирифтааст.

Ҳадафи мақола – татбиқи падидаи арзиши сершумории тарҷума дар мисоли ду тарҷумаи романи «Дохунда»-и С. Айнӣ ба забони русӣ аст, ки дар солҳои 1956 ва 1971 аз ҷониби шоир, тарҷумон, шарқшинос ва филмноманависи рус О.Е.Эрберг анҷом ёфтааст.

Мақола аз ду қисм – назариявӣ ва амалӣ иборат аст. Натиҷагирӣ ва ҳолатҳои бадастомада барои доираи васеи хонандагон ба назар гирифта шуда, инчунин метавонад дар амалияи тадриси донишгоҳ, дар курсҳои умумӣ ва махсуси назария ва амалияи тарҷумаи адабӣ ва таҳқиқи бештар дар мавриди масъалаҳои тарҷумашиносӣ истифода гардад. Хулоса ва нуқтаҳои рисолаҳо дар осоре дар заминаи таърих ва назарияи тарҷума, дар китобҳо ва маводи дарсии оид ба асосҳои назарияи умумии тарҷума ва таърихи тарҷума дар Тоҷикистон метавон истифода бурд.

Муаллиф бо итминон гуфтааст, ки мавҷудияти шумораи зиёди тарҷумаҳои ҳамон як асари С. Айнӣ, ки дар қарни гузашта интишор шудааст, масъалаи ба истилоҳ сершумории тарҷумаро дар дастури кор қарор медиҳад. Дар ин росто, тахлили мукоисавии муносибатҳои тарҷумони рус барои ҳалли мушкилоте, ки ҳангоми тарҷумаи ин асар аз забони тоҷикӣ ба забони русӣ ба миён омадааст, бамаврид хоҳад буд.

Дар мақола тафовути байни ду тарҷумаи романи «Дохунда» ошкор шуда, ҳамчунин собит гардидааст, ки тарҷумаи осори бадеӣ аз забони тоҷикӣ ба русӣ, ки дар қарни ХХ сурат гирифтааст, аз рӯи принсипи мувофиқ қунонидани матни муаллифи тоҷик ба дарки хонандаи рус сурат гирифтааст. Сершумории тарҷума барои адабиёти тоҷик падидаи муфиде маҳсуб мешавад, зеро натоқи таҳқиқи матнҳои гуногуни тарҷума аз ҳамон асар имкон медиҳад, ки манзараи кулли дарки осори адабиёти тоҷикро дар адабиёти хориҷӣ тасаввур кард. Дар рафти таҳлил муаллифи мақола ба ин натиҷа мерасад, ки сершумории тарҷума дорои фарзияҳои хосест, ки бар асоси онҳо романи «Дохунда» ниёз ба тарҷумаи навро дорад ва мукоисаи тарҷумаҳои гуногун нуруи эҷодии тарҷумонро боз мекунад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Абдуллоева, У. Б. Художественный билингвизм в творчестве Садриддина Айни: на примере таджикского и узбекского текстов «Смерть ростовщика»: автореферат дис. ... кандидата филологических наук: 10.01.03 / Абдуллоева Умедахон Бекмуродовна; [Место защиты: Тадж. гос. нац. ун-т]. - Душанбе, 2010. - 22 с.
2. Айни, С. Дохунда [Текст]: Роман / Пер. с тадж. О. Эрберга: - Сталинабад: Таджикгосиздат, 1956. - 399 с.
3. Айни, С. Дохунда; Роман. –Сталинобод: Нашрдавточик, 1960. – 475 с.
4. Айни, С. Собрание сочинений [Текст]: В 6 т.: Пер. с тадж. / [Ред. коллегия: К. С. Айни и др.]; [Вступ. статьи М. Асимова и И. Брагинского]. - М.: Худож. лит., 1971. - Т. 1: О моей жизни. Т. 1: Дохунда: Роман. - 1971. - 510 с.
5. Айни, С. Воспоминания [Текст] / Пер. с тадж. А. Розенфельд; Изд.подгот. А. Розенфельд [и др.]; [Акад. наук СССР. Лит. памятники].– М-Л.: Изд-во Акад. наук СССР. [Ленингр. отделение], 1960. - 1087 с.
6. Айни, С. Дохунда [Текст]: Роман / Пер. с тадж. О. Эрберга: Сталинабад: Таджикгосиздат, 1956. - 399 с.
7. Асимов, М. Слово об Айни. Вступ. статья: В кн. Н Айни, С. Собрание сочинений [Текст]: В 6 т.: Пер. с тадж./[Ред. коллегия: К. С. Айни и др.]; [Вступ. статьи М. Асимова и И. Брагинского]. - М.: Худож. лит., Т. 1: Дохунда: Роман. - 1971. - 510 с.
8. Бабаева, Д. Х. Садриддин Айни и французская литература: К проблеме лит. связей Востока и Запада на современном этапе: диссертация ... кандидата филологических наук: 10.01.03. - Самарканд, 1996. - 182 с.
9. Бадалов, Б.К. История переводов произведений Н.В. Гоголя и опыт сравнительно-типологического исследования в таджикской литературе: автореферат дис. ... кандидата филологических наук: 10.01.03 / Ин-т яз. и лит. им. Рудаки. Акад. наук Респ. Таджикистан. - Душанбе, 2004. – 26 с.
- 10.Брагинский, И. С. Садриддин Айни [Текст]: Жизнь и творчество. - 2-е изд., доп. – М.: Сов. писатель, 1978. - 246 с.
- 11.Виноградов, В. С. Перевод. Общие и лексические вопросы: [учеб. пособие] / В. С. Виноградов. - [2-е изд., перераб.]. - М.: Кн. дом Ун-т, 2004. – 235 с.
- 12.Гарбовский, Н.К. Теория перевода: учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальности «Лингвистика и межкультур. коммуникация» / Н. К. Гарбовский. - М.: изд-во Моск. ун-та (МГУ), 2004 (ОАО Можайский полигр. комб.). – 542 с.
- 13.Казакова, Т. А. Практические основы перевода. English ↔ Russian: учебное пособие / Т. А. Казакова. - Санкт-Петербург: Перспектива: Союз, 2008. - 319 с.
- 14.Комиссаров, В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) [Текст]: учебник для студентов институтов и факультетов иностранных языков / В. Н. Комиссаров. - Репр. изд. – М.: Альянс, 2013. – 250 с.
- 15.Мирзоева, М. М. Фразеологические единицы произведений С. Айни и способы их перевода на русский язык: автореферат дис. ... кандидата филологических наук: 10.02.22 / Тадж. гос. нац. ун-т. - Душанбе, 2002. - 22 с.
- 16.Нелюбин, Л.Л. Наука о переводе: история и теория с древнейших времен до наших дней: учебное пособие / Л. Л. Нелюбин, Г. Т. Хухуни; Российская акад. образования, Московский психолого-социальный инт. – М.: Флинта: Московский психолого-социальный ин-т, 2006 (Киров: Дом печати - Вятка). – 412 с.
- 17.Попович, А. Проблемы художественного перевода / пер. со словац. М.: Высшая школа, 1980. - 199 с.
- 18.Сайфуллаева, М. А. Роль Садриддина Айни в укреплении и развитии таджикско-иранских литературных связей: автореферат дис. ... кандидата филологических наук: 10.01.03 / Сайфуллаева Музейяна Атахоновна; [Место защиты: Худжан. гос. ун-т им. Б.Г. Гафурова]. - Худжанд, 2009. - 26 с.
- 19.Топер, П.М. Перевод в системе сравнительного литературоведения / П. М. Топер; Рос. акад. наук. Ин-т мировой лит. им. А.М. Горького. - 2. изд. - М.: Наследие, 2001. – 252 с.
- 20.Улугзода, С. Единение [Текст]: Избр. статьи и очерки. - Душанбе: Таджикгосиздат, 1963. - 200 с.
- 21.Федоров, А. В. Основы общей теории перевода: (Лингвист. пробл.). [Учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз.] / А. В. Федоров. - 4-е изд., перераб. и доп. - М.: Высш. шк., 1983. - 303 с.

22. Хухуни, Г. Т. Переводы Библии: история и современность [Текст]: учебное пособие / Г. Т. Хухуни, И. И. Валуйцева, А. А. Осипова; М-во образования Московской обл., Гос. образовательное учреждение высш. проф. образования Московский гос. обл. ун-т, Ин-т лингвистики и межкультурной коммуникации. – М.: МГОУ, 2014. – 121 с.
23. Чайковский, Р.Р. Основы художественного перевода (вводная часть): учебное пособие / Р. Р. Чайковский; Северо-Восточный гос. ун-т. – Магадан: СВГУ, 2008. – 182 с.
24. Чайковский, Р.Р. Неисчерпаемость оригинала: 100 пер. "Пантеры" Р.М. Рильке на 15 яз. / Р.Р. Чайковский, Е.Л. Лысенкова. – Магадан: Кордис, 2001. – 211 с.
25. Чуковский, К. И. Принципы художественного перевода / Статьи К. Чуковского и Н. Гумилева. – Петербург: Всемирная литература, 1919. – 30 с.
26. Шералиева, Г. К. Роль периодической печати в становлении и развитии таджикско-казахских литературных связей во второй половине XX века: на примере переводов произведений С. Айни на казахский язык: автореферат дис. ... кандидата филологических наук: 10.01.10 / Шералиева Гульмира Казахбаевна; [Место защиты: Рос. - тадж. славян. ун-т]. – Душанбе, 2010. – 25 с.
27. Шор, В.Е. О завоеваниях советской переводческой школы (На материале переводов прозы Анатоля Франса) // Тетради переводчика. Ученые записки № 8. М.: Международные отношения, 1971. С. 37–54
28. Энциклопедияи насри муосири тоҷик. С.Айнӣ. Ёддоштҳо (чаҳор қисм). Иборат аз як китоб. Душанбе. Сарредаксияи илмӣи Энциклопедияи Миллии Тоҷик, с. 2009. 680 с.

REFERENCES:

1. Abdulloeva, U. B. Artistic bilingualism in the work of Sadridin Aini: on the example of the Tajik and Uzbek texts “Death of the usurer”: abstract of dis. ... candidate of philological sciences: 10.01.03 / Abdulloeva Umedakhon Bekmurodovna; [Place of protection: Taj. state nat. university]. – Dushanbe, 2010. – 22 p.
2. Aini, S. Dokhunda [Text]: Novel / Translated from Tajik by O. Erberga: - Stalinabad: Tajikgosizdat, 1956. - 399 p.
3. Aini, S. Dokhunda; Novel. -Stalinobod: Nashrdavtojik, 1960. - 475 p.
4. Aini, S. Collection of works [Text]: In 6 volumes: Per. with taj. / [Ed. collegium: K. S. Aini and others]; [Intro. articles by M. Asimov and I. Braginsky]. - M.: Artist. lit., 1971. - Vol. 1: About my life. T. 1:
Dokhunda: A novel. - 1971. - 510 p.
5. Aini, S. Memories [Text] / Translated from Tajik by A. Rosenfeld; Ed. prepared A. Rosenfeld [and others]; [Acad. sciences of the USSR. Lit. monuments].– M-L.: Publishing house Acad. sciences of the USSR. [Leningr. department], 1960. - 1087 p.
6. Aini, S. Dohunda [Text]: Novel / Translated from Tajik O. Erberga: Stalinabad: Tajikgosizdat, 1956. - 399 p.
7. Asimov, M. A word about Aini. Intro. article: In the book. N Aini, S. Collected Works [Text]: In 6 volumes: Per. with taj. / [Edited by K.S. Aini and others]; [Intro. articles by M. Asimov and I. Braginsky]. - M.: Artist. lit., V.1: Dokhunda: Novel. - 1971. - 510 p.
8. Babaeva, D. Kh. Sadridin Aini and French Literature: On the Problem of Lit. relations between East and West at the present stage: dissertation ... candidate of philological sciences: 10.01.03. - Samarkand, 1996. - 182 p.
9. Badalov, B.K. The history of translations of works by N.V. Gogol and experience comparative typological research in the Tajik Literature: Abstract of the thesis. ... candidate of philological sciences: 10.01.03/ Inst. or T. them. Rudaki. Acad. Sciences Rep. Tajikistan.-Dushanbe, 2004. - 26 p.
10. Braginsky, I. S. Sadridin Aini: Life and work. - 2nd ed., add. – M.: Sov. writer, 1978. - 246 p.
11. Vinogradov, V. S. Translation. General and lexical questions: [textbook] / V. S. Vinogradov. - [2nd ed., revised]. - M.: Prince. House of Univ., 2004. - 235 p.
12. Garbovsky, N.K. Theory of translation: textbook. for university students studying in the specialty “Linguistics and Interculturalism. communication” / N. K. Garbovsky. - M.: publishing house Mosk. un-ta (MSU), 2004 (JSC Mozhaisk polygraph. comb.). – 542 p.
13. Kazakova, T. A. Practical foundations of translation. English ↔ Russian: textbook / T. A. Kazakova. - St. Petersburg: Perspective: Soyuz, 2008. - 319 p.
14. Komissarov, V. N. Translation theory (linguistic aspects): a textbook for students of institutes and faculties of foreign languages / V. N. Komissarov. - Repr. ed. – M.: Alliance, 2013. – 250 p.

15. Mirzoeva, M. M. Phraseological units of the works of S. Ayni and ways of their translation into Russian: abstract of dis. ... candidate of philological sciences: 10.02.22 / Taj. state nat. un-t. - Dushanbe, 2002. - 22 p.
16. Nelyubin, L.L. The science of translation: history and theory from ancient times to the present day: textbook / L. L. Nelyubin, G. T. Khukhuni; Russian acad. Education, Moscow Psychological and Social Int. - M.: Flinta: Moscow Psychological and Social Institute, 2006 (Kirov: Press House - Vyatka). – 412 p.
17. Popovich, A. Problems of literary translation / per. from Slovak M.: Higher school, 1980. - 199 p.
18. Saifullaeva, M. A. The role of Sadridin Aini in strengthening and developing Tajik-Iranian literary ties: abstract of dis. ... candidate of philological sciences: 10.01.03 / Saifullaeva Muzayana Atakhonovna. - Khujand, 2009. - 26 p.
19. Toper, P.M. Translation in the system of comparative literature / P. M. Toper; Ros. acad. Sciences. Institute of world literature. Edited by A.M. Gorky. - 2nd ed. - M.: Heritage, 2001. - 252 p.
20. Ulugzoda, S. Unity]: Selected articles and essays. - Dushanbe: Tajikgosizdat, 1963. - 200 p.
21. Fedorov, A. V. Fundamentals of the general theory of translation: (Linguist. Probl.). [Textbook. allowance for institutes and faculty. foreign languages] / A.V. Fedorov. - 4th ed., revised. and additional - M.: Higher. school, 1983. - 303 p.
22. Hukhuni, G. T. Bible translations: history and modernity: textbook / G. T. Khukhuni, I. I. Valuytseva, A. A. Osipova; Ministry of Education, Moscow Region, State. educational institution of higher education prof. education Moscow state. region University, Institute of Linguistics and Intercultural Communication. - M.: MSOU, 2014. - 121 p.
23. Tchaikovsky, R.R. Fundamentals of literary translation (introductory part): textbook / R. R. Tchaikovsky; North-Eastern state. un-t. - Magadan: SvSU, 2008. - 182 p.
24. Tchaikovsky, R.R. Inexhaustibility of the original: 100 per. "Panthers" R.M. Rilke in 15 lang. / R.R. Tchaikovsky, E.L. Lysenkov. - Magadan: Kordis, 2001. - 211 p.
25. Chukovsky, K. I. Principles of literary translation / Articles by K. Chukovsky and N. Gumilyov. - Petersburg: World Literature, 1919. -30 p.
26. Sheralieva, G.K. The role of periodicals in the formation and development of Tajik-Kazakh literary relations in the second half of the 20th century: on the example of translations of S.Aini's works into Kazakh: abstract of dis. ... candidate of philological sciences: 10.01.10 / Sheralieva Gulmira Kazakhbaevna; [Place of protection: Ros. - taj. Slavs. university]. - Dushanbe, 2010. - 25 p.
27. Shor, V.E. On the Conquests of the Soviet Translation School (Based on Anatole France's Prose Translations) // Translator's Notebooks. Scientific notes No. 8. M .: International relations, 1971.- P. 37–54
28. Encyclopedia of modern Tajik prose. S.Aini. Notes (four parts). It is a book. Dushanbe. Chief Scientific Editor of Tajik National Encyclopedia, 2009.- 680 p.